Naučná stezka Oborou Hvězda, informační tabule.č. 8 - BUČINA POD LETOHRÁDKEM

(Beech-Wood under the Pleasure House - *information in English*)

Charakteristika bučin

Ve stromovém patře dominuje buk lesní, doprovází ho javor klen, jedle bělokorá, řidčeji též jasan ztepilý, lípa srdčitá. Ve vyšších polohách roste podíl smrku ztepilého a jeřábu ptačího, v nižších pak buk postupně nahrazuje dub letní nebo dub zimní. Keřové patro je vesměs druhově chudé, tvořené zmlazujícími dřevinami stromového patra, často zcela chybí. Z keřových druhů se místy mohou vyskytnout líska obecná, zimolez černý nebo lýkovec jedovatý. Druhové složení bylinného patra se značně liší podle typu bučiny. Nejchudší složení bylinného patra je v kyselých bučinách. V květnatých a vápnomilných bučinách je bylinné patro tvořeno tzv. hájovou květenou, což je např. sasanka, konvalinka, kokořík aj.

V horských klenových bučinách jsou přítomny druhy subalpinských niv, např. mléčivec alpský, kamzičník rakouský atd. V bučinách, a to i v přirozených pralesních porostech, se často vyskytuje stadium s prakticky chybějícím bylinným patrem, nazývané Fagetum nudum. Toto stadium odpovídá mladší věkové kategorii, kdy je porost buků silně zapojen a půda velmi zastíněna.

Bukové listí se dlouho rozkládá, proto limituje růst druhů v bylinném patře. Bučiny se vyskytují na vápnitých i kyselých substrátech od nižších poloh až do hor. V Karpatech, zejména jejich východní části, dokonce bučiny do jisté míry nahrazují i smrkové pásmo a může vystupovat až k horní hranici lesa. V Česku se za horní hranici výskytu bučin označuje nadmořská výška 1000 m, i když na jižních svazích Blanského lesa a Šumavy ovlivněných teplým jižním prouděním alpského föhnu mohou bučiny vystupovat až do nadmořské výšky 1150 m.

Bývalá osada Bučina jižně od Kvildy v Národním parku Šumava se nachází právě v nadmořské výšce 1150 m. Naopak v hluboce zaříznutých údolích, zejména podmáčených, mohou smrčiny sestupovat i pod 700 m. Dolní hranice výskytu bučin se pohybuje zpravidla mezi 300 a 400 m, v jižních a západních Čechách díky převaze písčitých chudých substrátů vystupují výše doubravy a bučiny začínají zpravidla až nad 500 m.

Bučiny preferují středně vlhké substráty s hlubší půdou. Na mělčí, kamenité či suťovité půdě je nahrazují suťové lesy. Na vlhčích místech pak olšiny, popř. podmáčené smrčiny. Na sušších (písčitých či skalnatých) místech se pak nacházejí různé typy borů. Velká část bučin v Českém masivu byla už od středověku devastována odlesněním a pastvou dobytka. Lesní hospodaři tyto pozůstatky bukových lesů v průběhu 19. století většinou přeměnili na převážně smrkové, popř. i borové porosty (často až monokultury). Důvodem byla vyšší ekonomická výnosnost smrkových porostů ve srovnání s pomaleji rostoucím a hůře zpeněžitelným bukovým dřívím. Výjimkou z tohoto trendu jsou například moravské Karpaty (Chřiby, Bílé Karpaty...) a těžko přístupné oblasti (Jizerskohorské bučiny). Zejména Chřiby jsou zásluhou významného lesníka A. Indrucha pokryté kvalitními bukovými hospodářskými lesy, dlouhodobě obnovovanými spontánní přirozenou obnovou.

Bučiny původně zaujímaly asi 40 % území Česka. V současnosti tvoří buk jen necelých 13 % lesních dřevin, zejména v chráněných krajinných oblastech. Ještě větší ústup zaznamenaly doprovodné dřeviny bučiny, zejména jedle bělokorá, která je citlivá na kyselé deště a acidifikaci půdy. Podíl smíšených lesů s podílem jedle a buku i čistých bukových porostů v poslední době roste. Řada bučin je chráněna jako zvláště chráněná území. Buk, javor klen, jedle bělokorá i lípa jsou významné meliorační a zpevňující dřeviny, jejichž výsadba je (v určitém procentickém podílu) povinná z lesního zákona. Významným problémem bránícím přirozené obnově a vyššímu zastoupení těchto dřevin je přemnožená spárkatá zvěř (jelen evropský, srnec obecný, daněk skvrnitý, muflon...). Poškozování výsadeb i přirozené obnovy při přemnožení zvěře návrat buku do českých lesů velmi ztěžuje a prodražuje. Bučiny jsou chráněny v několika pralesních rezervacích, např. Žofínský prales, Hojná voda, spodní část Boubínského pralesa, Uhlířský vrch, Kohoutov, Jezeří aj. Významný podíl bučin je v chráněných krajinných oblastech Bílé Karpaty, Křivoklátsko a Beskydy a v národním parku Podyjí.

Buky ve Hvězdě

Na tomto místě jsou buky vzpomínány i v minulosti, i když původní porost zde byl tvořen převážně dubem, v dolních partiích u potůčku ze Světličky převažovaly jasany, směrem do louky a mokřadu dál byly vrby. Dub, stejně tak jako buk, byl však velkým lákadlem pro všechny, kdo potřebovali kvalitní dřevo anebo dřevo vůbec pro pálení ve vojenských táborech. Tak se stalo, že původní porost byl vykácen v roce 1741, kdy v oboře tábořila spojená francouzská vojska. Obora byla zpustošena, mnoho stromů bylo smýceno. V roce 1742 pak byla obora znovu zpustošena francouzským a bavorským vojskem. Velké části obory byly odlesněny, jen ve dvou alejích bylo odstraněno 2700 stromů. To, co ponechali v oboře Francouzi, dali pro obyvatelstvo měst pražských se svolením komory zpracovat a odvézt pražští primátoři se staroměstským primátorem Šaškem v čele. Přitom byla vykácena i stará dubová alej

od Pražské brány k Vypichu a ku Praze. V roce 1743 po zpustošení obory v předchozích letech se přistoupilo k obnově porostů. Na ploše byly vysekány zbývající mladší buky. Na půdorysném plánu obory zachytil tyto práce hradní stavební písař J. H. Dienebier. Podle dochovaných zpráv pak byl lesní porost obnovován síjí dubu a buku. Dochoval se také oborníkův zápis o tom, že na jaře vyseté žaludy, bukvice a na jiných místech i semena lip vysetých do rýžek byly sežrány myšmi, které se po tábořen vojska v oboře silně rozmnožily.

Celý svah pod letohrádkem však nebyl lesem, plocha pod letohrádkem až k louce dolů v šíři dnešního ohrazení zdmi sloužila jako deputátní pole a zahrada pro oborníka. Ve svahu je také uveden pískovcový lom a studna (Světlička).

Okolo letohrádku však není původní lesní porost, který zde byl založen v roce 1743. Les byl obhospodařován s nízkou obmýtní dobou, v ploše převládají zejména břízy. Znamená to tedy, že jde o náletový porost do původních proředěných porostů. Z toho je zřejmé, že dřevo je využíváno především na palivo. První podrobná lesnická mapa zachycuje v roce 1835 okolo letohrádku ve východní části svahu čtyřletý porost břízy, u letohrádku pak pětiletý porost břízy a nad Světličkou pak mýtný porost dubu, borovice a habru. Tedy po buku v té době není ani stopy. Mapa z roku 1854 již zachycuje plochy okolo letohrádku jako smýcené s mladými porosty, zjevně výmladkového původu. Až v příštích letech je zde do náletových dřevin vysazován buk. Z doby okolo roku 1900 se dochovala fotografie s pohledem od Litovického potoka, v pozadí je vidět už pěkná listnatá tyčovina až slabá kmenovina, podle habitu stromů s převládajícím bukem. Přesnější údaje o složení porostu na svahu okolo letohrádku udává rotmistr J. Matěna, který pro Hvězdu vyhotovil podrobnou mapu v souřadnicovém systému podle stavu ke konci roku 1934. Podle těchto údajů je porost ve svahu tvořen bukem, habrem a břízou, na západ od letohrádku je ještě přimíšen dub a borovice.

Jako dřevina, dožívající se vyššího věku, se pak do dnešní doby dochoval v porostu na svahu především buk.

Buk lesní (Fagus sylvatica) je středněvěká domácí dřevina, náročnější na půdní a vzdušnou vlhkost, v údolních polohách trpí po silných mrazech, nesnáší náhlé uvolnění z porostu (korní spála, regenerační schopnost je nízká. Kořenový systém je tvořen kůlovým kořenem, který se již v mládí větví a ve spodní části zakrňuje, kotvící funkci přebírají značně dlouhé a bohatě větvené kořeny vedlejší, netrpí vývraty.

V porostu na východní straně svahu nacházíme přimíšený habr, dub, jasan a javor babyku, v náletech dřevin pak také např. lípu a javor mléč. Porost je určen k započetí obnovy v dalším období výběrným způsobem.

Ve východním úseku je ve spodní části velmi pěkný bukový porost s vtroušeným javorem klenem, jasanem a jilmem a málo vhodným modřínem a smrkem. Porost je určen k postupné obnově od míst s přirozeným zmlazením dřevin.

U letohrádku se nachází na místě, na kterém je skalnaté podloží, skupina jasanu, javorů, břízy a akátu. Akáty by jako geograficky nepůvodní dřevina měly být smýceny, k obnově porostu by mělo být využito přirozené zmlazení především babyky, ta snáší nejlépe zdejší chudou půdu a výslunnou polohu. Zdejší opuky náleží bělohorskému souvrství české křídy a jejich stáří je odhadováno asi na 90 milionů let. Během usazování opuk bělohorského souvrství došlo k prohloubení a rozšíření českého křídového moře. Opuky se usazovaly dále od pobřeží a dosáhly v Čechách značného rozšíření. Jsou to usazeniny jemnozrnné se silnou prachovou příměsí a to je činí pevnými a odolnými i stovky let proti nepřízni počasí. Nejen ve Hvězdě, ale na Strahově, v Břevnově a v okolí Bílé Hory se těžila opuka jako stavební kámen. Dnes jsou téměř všechny lomy a lůmky na opuku zasypané a malý, polozarostlý lom u letohrádku se stal vzácnou raritou. Opuka byla v minulosti důležitým stavebním materiálem. Tento lom byl pravděpodobně největší. Na celém území obory se nachází stopy po dalších bývalých lomech, které však sloužily ponejvíce jako zdroj stavebního kamene pro ohrazení obory. Lom je také vyznačen na Bretschneiderově mapě z roku 1775. Pro pražskou stavební činnost od středověku byly zdrojem stavebního kamene především lomy na Petříně, Strahově a nedaleké Bílé Hoře. Na prostranství před letohrádkem byl lámán kámen na zpevňování cest v oboře ještě v první polovině minulého století.

O BUKU /úryvek z herbáře Tadeáše Hájka z Hájku/

Buk jest strom velmi vysoký a ratolestný, kůry lehčejší než dub. List nese jako habr, lehčejší, širší a krásnější. Prostřed listí časem jakési kuličky špičaté vyrošťují, barvy zelené brunátnosti. Klade se buk mezi záludnými stromy, ačkoli žaludův nenese, než bukyně, kteréž žádného podobenství žaludův nemají, a ty mají na sobě šupinu okrouhlou, chlupatou a bodlavou a vnitř jádro trýhranné, v tenké šupince obalené, téměř jako při kaštaních vídáme. Chutí jsou sladké a nátrpké. Kde roste roste v lesích a na horách. Myši domácí i německé velmi rádi tím ovocem se pasou, takže i odjinad houfem, od přirození jsouce hnuti, do lesův bukových na pastvu přibíhají. Též i veveřice, kvíčaly, drozdi a jiné ptactvo. Ano píše Kornélius Alexander, že při obležení města řečeného Chium toliko tohoto ovoce v městě za pokrm požívali a trvali až do odtažení nepřátel.

Tento strom všecek jest moci stahující, studí a vysušuje. List bukový čerstvý, kdož by rozkusoval, uzdravuje zprejštění ust a dásní. Voda dešťová, kteráž se nachází v těch starých bucích, vnitř zpráchnivělých, a v těch jamkách a mezerách, všelikou prašivinu uzdravuje, kdož by se ní umýval; a někteří jsou toho i na dobytku zkusili.

Hájová květena zastoupená v oboře

Hájová květena je adaptována k tomu, že využívá ke kvetení ročního období s největším množstvím světla - to je v háji časně zjara. Hájová květena musí stihnout odkvést po roztání sněhu a oteplení půdy na minimální přijatelné hodnoty (většinou 3 až 5 °C), ale zároveň před olistěním, či maximálně zároveň s počátkem olistění stromů. Po olistění totiž množství slunečního záření pronikajícího do porostu výrazně poklesne. Hájová květena tak kvete mezi březnem a počátkem května a po v relativně krátkém období květu (2 až 5 týdnů)

Naučná stezka "Oborou Hvězda":

5. [illegible]
9. [illegible]

- [illegible]